

Represe a opozice proti normalizačnímu režimu

Ondřej Haváč

Literatura

- Otáhal, Milan: *Opozice, moc, společnost 1969-1989: příspěvek k dějinám "normalizace"*. Praha: Maxdorf, 1994.
- Otáhal, Milan: *Opoziční proudy v české společnosti 1969-1989*. Praha 2012.
- Klimeš, David: *Doporučeno nezveřejňovat*. Praha 2022.
- Kudrna, Ladislav (ed.): *Hvězdná hodina undergroundu: underground a Československo v letech 1976-1981*. Praha 2021.
- Žantovský, Michal: *Havel*. Praha 2014.
- Vilém, Prečan: *Charta 77 (1977 – 1989)*. Scheinfeld – Bratislava 1990.

Struktura

- Zahraniční situace
- Politický systém v ČSSR
- Opozice proti normalizačnímu režimu
- Represe

Zahraniční situace v 70. letech

- Politika détente (zmírňování napětí)
  - S nástupem Richarda Nixona (1969 – 1974) do úřadu prezidenta USA a spojená se jménem jeho poradce pro Národní bezpečnost a ministrem zahr. věcí Henry Kissingerem (kniha Uspořádání světa)
  - V Evropě: západoněmecký kancléř Willi Brandt (Ostpolitik)
- Podepsání smluv: SALT I (1972) a SALT II (1979)
  - Strategic Arms Limitation Talks – Rozhovory o omezení strategických zbraní
- Helsinkí Accord: 1975
  - Závěrečný akt Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě

Politická situace v ČSSR

- Provázanost čs. a sov. stranických sjezdů, každých 5 let (XV. sjezd KSČ se konal 1976)
- závěry sjezdů tvořily politický program NF a ten formálně schvalovali voliči
- úpadek vlivu NF: všechny strany: (ČSL, ČSS, SSO i SS) bezpodmínečně spolupracovaly s KSČ
- Obnova zastřešujících organizací:
  - Socialistický svaz mládeže (SSM) od jara 1970
  - jeho součástí i Pionýrská organizace SSM
  - „dobrovolně povinná“ účast

Politická situace

- Místo MHKD založeno v 1971: Sdružení katolických duchovních: Pacem in Terris (PIT), do nástupu Jana Pavla II. tolerováno Vatikánem
- Volby do zastupitelských orgánů:
  - novela voleb. zákonů 6.1.1971
  - kandidáty navrhovaly strany a organizace NF, v praxi jeden kandidát
  - KSČ část mandátů přenechávala jiným stranám: nestraníci (18%), lidovci (5.5%)
  - v praxi poslanci plnili program NF
  - účast nebyla povinná, ale enormní tlak => kandidátka NF získávala 99%

Politická situace

- v ideologické rovině = reálný socialismus (tzn. stávající systém)
- vybudování komunismu bylo otázkou vzdálené budoucnosti
- konzumní styl života a maloburžoázní pojetí rodinného života
- období normalizace = doba „bez vizí“
  - čistky a emigrace vytvořili v duchovní oblasti z ČSSR „vyprahlou poušť“
  - vydávání zakázaných autorů v samizdatu nebo v zahraničí (Škvoreckých Sixty-Eight Publishers v Torontu)
  - na Slovensku volnější situace: Zväz slovenských spisovateľov, řada uznávaných básníků a spisovatelů (Mihálik, Mináč) ve službách režimu

Personální situace

- upevnění moci Gustáva Husáka
  - Alois Indra uklizen do funkce předsedy Federálního shromáždění
  - 28.5. 1975 schválilo FS zákon odebírající funkci prezidenta Ludvíku Svobodovi
  - 29.5.1975 zvolen prezidentem generální tajemník
- Režim personálně stabilní
  - Lubomír Štrougal předsedou Federální vlády (18 let)
  - Peter Colotka předsedou slovenské vlády (18 let)
  - Josef Korčák předsedou české vlády (17 let)
  - Jozef Lenárt prvním tajemníkem ÚV KSS (18 let)

Zahraniční situace

- normalizace vztahů se SRN
  - podepsání smluv a navázání diplomatických vztahů (11.12.1973)
  - za ČSSR: min. zahraničí: Bohuslav Chňoupek a Lubomír Štrougal
  - výslovné uznání Mnichovské dohody za nulitní
  - občanům německé národnosti povolena možnost vycestovat
- otázka církevní diecéze
  - 1977 zřízena na Slovensku samostatná církevní provincie s centrem v Trnavě (povýšeno na arcibiskupství)
  - vztahy mezi ČSSR a Vatikánem i nadále špatné

Opoziční proudy a represe

- politika uvolňování napětí = žádné „teatrální“ politické procesy
- trestní postihování odpůrců ale probíhalo v různé míře až do 1989
  - za poli. trestné činy odsouzeno 4758 z toho 1142 nepodmíněně
- navenek dodržovány zásady trestního řízení
- Např. proces s Hnutím revoluční mládeže v březnu 1971
  - Petr Uhl odsouzen na 4 roky
- proces s Hnutím za demokratický socialismus v srpnu 1972
  - brněnský krajský tajemník ÚV KSČ Jaroslav Šabata odsouzen na 6 a půl roku
- časté mimosoudní postihy = neustálá šikana (znemožňování práce, zabavování řidič. průkazů, opakované předvolávání k výslechům)
- 25.4.1973 přijalo FS zákony (doplnění trestního zákona a zákon o přečinech)
= možnost uvalení ochranného dohledu po odpykání trestu

Disent

- disent (odpadlík) = zažitý termín používaný nejprve západními novináři
- činnost disidentů veřejná, nezakládali tajné organizace
- především rozšiřování nejrůznějších textů (z oblastí politologie, historie aj.), které nemohly v zemi vyjít
- soudy byly postihováni za „podvracení republiky“, „pobuřování“ nebo za „poškození zájmů republiky v cizině“

Konference KBSE

- 30.7 – 1.8. 1975 v Helsinkách
- závěrečná etapa jednání v rámci Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě (32 států, včetně USA a Kanady)
- uznání poválečných zisků a sféry vlivu SSSR
- tzv. třetí koš obsahoval problematiku lidských práv
  - signatáři se mají řídit zásadami Charty OSN a Všeobecnou deklarací lidských práv (tj. Mezinárodními pakty o občanských a lidských právech)
  - ČSSR k dohodám přistoupilo již 7.10.1968, ale neratifikovalo je.
  - 13.10.1976 byly publikovány ve Sbírce zákonů (č. 120/1976) a nabyly tak platnost

Český underground

- neoficiální kulturní proud/ subkultura
- zásada neuzavírat s režimem a jeho kulturními institucemi žádné kompromisy
- *Zpráva o třetím českém hudebním obrození* = jako ideový manifest kultury undergroundu 70. let (básník Ivan Martin Jirous)
- 1979 založen časopis Vokno (František „Čuňas“ Stárek)

Proces s Plasty a Charta 77

- rocková kapela The Plastic People of the Universe byla pro své veřejné vystupování odsouzena za „výtržnictví“ v roce 1976
- Václav Havel, Pavel Kohout, Jiří Němec společně s Zdeňkem Mlynářem rozhodli zorganizovat občanskou iniciativu, která by dohlížela na dodržování lidských práv: Chartu 77
- 242 podpisů nejrůznějších osob
- zahrnula pod sebe různé opoziční proudy: Václava Bendu (katolík), Petr Uhl (radikální socialista), Zdeněk Mlynář (reformní komunista)
- prvními mluvčími: Václav Havel, Jiří Hájek a Jan Patočka

Reakce režimu

- „hysterická“ – předsednictvo ÚV KSČ se jí zabývalo 7.1.1977
  - Charta označena za protistátní, kontrarevoluční dokument a platforma
  - Husák přímo rozpracoval kroky proti Chartě
- Článek v Rudém právu: Ztroskotanci a samozvanci 12.1.1977
  - následovala policejní šikana – Jan Patočka na následky mnohahodinového výslechu umírá 13.4.1977
  - proti chartistům zahájeno vyšetřování 6.1.1977 za podezření za „podvracení republiky“
  - Charta = ilegální organizace a rozšiřování jejího znění je tedy trestné, zveřejněním v zahraničí navíc došlo k „poškození republiky v cizině“
  - obžaloba podána jen na některé chartisty (ve vězení tak Havel, Pavlíček, Ornest, Lederer)

Akce proti Chartě

- organizované protesty dělníků a jejich podpisové akce proti Chartě skončili nezdarem
- Anticharta
  - shromáždění českých a slovenských umělců v Národním divadle 28.1.1977
  - Prohlášení: *Za nové tvůrčí činy ve jménu socialismu a míru*
  - deklarace podpory kulturní politiky KSČ, četla Jiřina Švorcová
  - Pro hudební umělce bylo setkání 4.2.1977, četl Karel Gott
  - dodatečně podpisy sbírány v kulturních institucích po celé zemi
  - Cíl: ukázat izolovanost chartistů v kulturních kruzích a morálně nalomit její signatáře
- Kampaň od pol. 1977 ustala = ostrá reakce zahraničí i deténte. Formálně bylo stáhání signatářů zastaveno 11.11.1980. Havel odsouzen ke 14 měsícům vězení podmíněně

Dopad Charty

- počet signatářů postupně stoupal až přesáhl 1800
- dopad na populaci malý, Charta především českou záležitostí (ani ne 20 podpisů z Sk => mírnější čistky a menší frustrace)
- morální význam pro opozici i exil
- Na jejím základě vznikly další organizace:
  - VONS (Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných), zal. 24. 4. 1978
  - pomoc těm, kteří byli stíháni z politických důvodů.
  - na soudní přelíčení vysílal pozorovatele, informoval zahraniční tisk, zajišťoval obhájce
- StB zasáhla: 29.5.1979 zatčeno 16 jeho členů (Havel, Uhl, Benda, Dienstbier ad.), rozsudky od 2 do 5 let (Havel 4 a půl roku)

Represe

- tvrdé tresty i nepovolení podmíněčného propuštění v polovině trestu
  - (jen Otce Bednářové a Václavu Havlovi byl ze zdravotních důvodů prominut zbytek trestu)
- 27.12.1979 – sovětská invaze do Afganistánu a konec politiky détente
- Akce Asanace
  - tajná akce s cílem donutit chartisty „dobrovolně“ se vystěhovat do ciziny
  - část přijala (Kohout, Janýr, ml.)
- Charta ale s aktivitami pokračovala až do sametové revoluce

Shrnutí

- Charakteristika období détente
- KBSE
- Opoziční proudy (Charta 77, VONS, underground)
- Represe